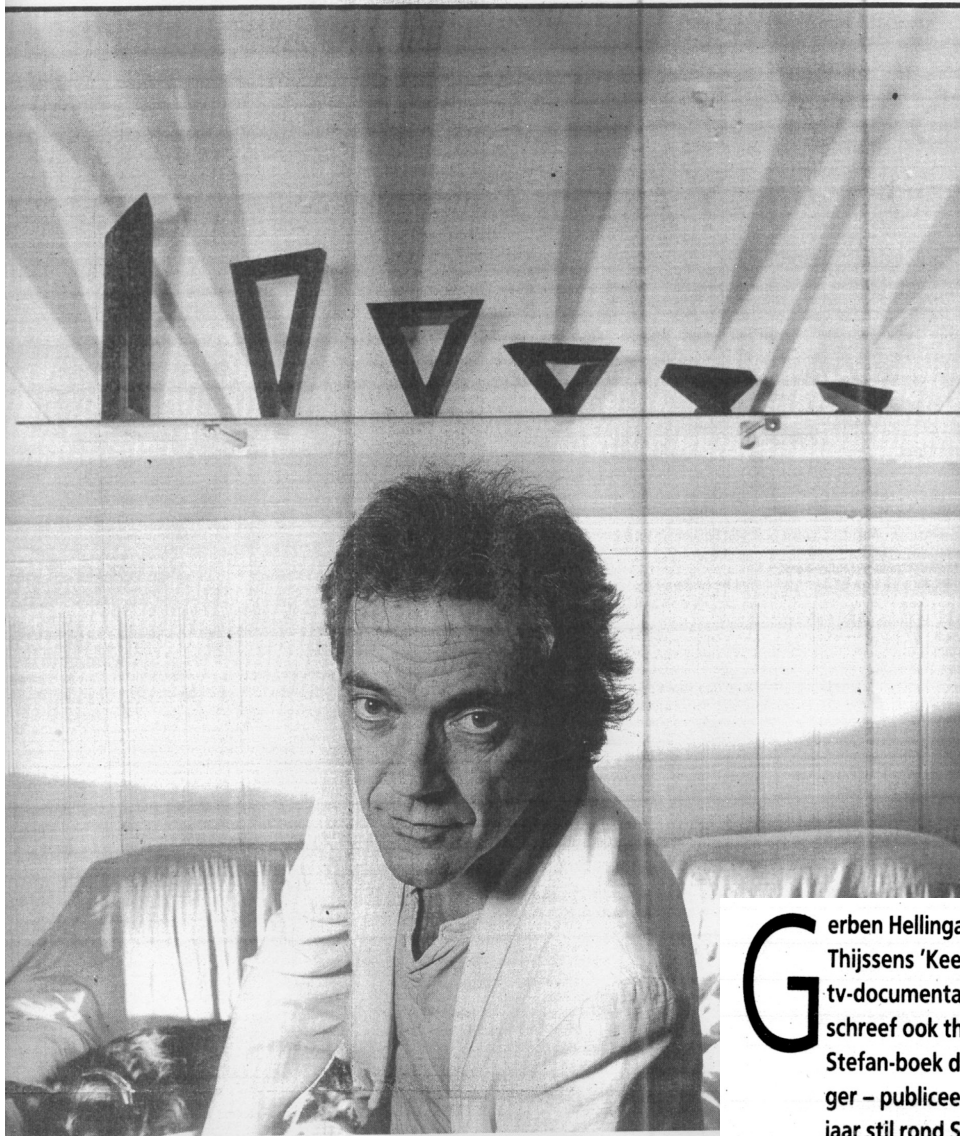

Kunst & Cultuur

DE COME- BACK VAN GERBEN HELLINGA

door Loes Smit

Gerben Hellinga maakte de toneelbewerking van Theo Thijssens 'Kees de jongen' en het scenario van de tv-documentaire 'Rudi Schokker huilt niet meer'. Hij schreef ook thrillers: in 1966 verscheen het eerste Sid Stefan-boek dat hij – onder het pseudoniem Hellinga – publiceerde. Toen bleef het meer dan twintig jaar stil rond Stefan. Na twee andere misdaadromans tussendoor maakt Hellinga dit jaar zijn come-back als thrillerschrijver: zijn zojuist verschenen boek 'De terugkeer van Sid Stefan' werd vorige week met de Gouden Strop 1989 bekroond.

Een handjevol huizen, een enkele boerderij, en verder overal groen. Meer is het niet, het Noordhollandse gehucht waar de toneel- en misdaad-schrijver Gerben Hellinga woont. De ongeveer zestig bewoners kennen elkaar, en dat elke willekeurige dorpe-ling bij het noemen van Hellinga's naam onmiddellijk zijn huis weet aan te wijzen, hoeft niets te maken te hebben met de toekenning van de Gouden Strop: de prijs voor het beste Nederlandstalige misdaadboek van het afgelopen jaar, die Hellinga afgelopen week kreeg voor 'De terugkeer van Sid Stefan'. Toen Stefan voor het eerst op het toneel verscheen, was hij zo'n vijfentwintig jaar jonger. Maar de misdaadliteratuur is sindsdien volwassener geworden, vindt Hellinga.

Hij kan het woord 'misdaadgenre' moeilijk over zijn lippen krijgen. „Ik noem het vaak realistische romans. De thriller is de enige manier om het nu te beschrijven, de tijd waarin het verhaal speelt. Literaire verhalen zijn bijna altijd overdrachtelijk, symbolisch voor andere gebeurtenissen. De misdaadroman beschrijft veel realistischer wat er aan de hand is. In diepste wezen is elke misdaadroman maatschappijkritisch, die legt de vinger daar waar de maatschappij gefaald heeft.”

Niet het verhaal, maar onze werkelijkheid is een illusie, meent Gerben Hellinga: „Wij spiegelen onszelf voor dat het zo hoort, alles netjes op z'n plaats, en in het gareel. En dan gebeurt er in een thriller plotseling iets, waardoor blijkt dat de werkelijkheid heel anders is.”

De grote boef in 'De terugkeer van Sid Stefan' (uitgegeven bij Bert Bakker, f 24,90) is een goed voorbeeld van wat Hellinga met de echte werkelijkheid bedoelt – telg uit een keurig bollenwekersgeslacht, uit een keurig dorp in Noord-Holland, die volledig door het lint gaat. Of die dochter van een andere bollenweker, in hetzelfde dorp, van wie de ouders wel wat anders verwacht hadden dan dat ze als danseres in een twijfelachtig milieu op een droevige manier aan haar eind zou komen. Schande voor de familie, die alles zo netjes op een rijtje had.

Wat er zich verder in het verhaal afspeelt, zou je niet voor mogelijk houden, maar zulke dingen gebeuren echt. Tijdens het schrijven van het boek stuitte Hellinga op een krantebericht over een assamoord in de buurt van het Franse La Courtine, waar een stuk of twaalf jonge soldaten, recruten, verdwenen waren. „Daar is een beroepsmilitair voor gepakt. Toen zag ik opeens hoe dichtbij zoiets zich kan afspelen, zelfs hier in Europa.”

Grootouders

Gerben Hellinga (51), een van de weinige full time-schrijvers in dit land, heeft zelf ook een onberispelijke achtergrond. Dat zijn vader hoogleraar was, neerlandicus, dat hij vier schrijvende grootouders had, een schrijvende neef heeft („Gerben Hellinga jr, daar wil ik nog 's met hem over praten, want hij is mijn junior niet”) met ook twee schrijvende grootouders, heeft volgens hem in elk geval niet alles met zijn beroep te maken. „Ik was er altijd al van overtuigd dat ik

later schrijver zou worden. Mijn vader heeft me helder leren denken, interesse in talen en literatuur meegegeven. Vroeger, thuis, zat ik elke dag een uurtje met mijn vader in zijn studeerkamer te praten. Heel prettig. En ik heb van jongsaf aan vreselijk veel gelezen. Wel fijn als je zo'n achtergrond hebt, maar noodzakelijk, nee.”

Er moest een keerpunt in zijn leven komen, voordat hij zijn ambities eindelijk waar kon maken. Gerben Hellinga werd toen al 27 jaar en had een baan bij het toneel achter de rug. „Mijn baan, mijn huwelijk, mijn huis, al die dingen liepen tegelijk fout. Ik zat op een huurkamertje met een schrijfmachine en ik dacht: ik heb niks meer, nu gaat het beginnen. Toen schreef ik meteen de eerste zin van 'Dollars', waarin Sid Stefan ook een soort nieuwe start maakt. En ik dacht: laat ik die man maar naar Amsterdam sturen, daar gaat het dan gebeuren.”

Romanticus

Sid Stefan heeft wel wat van Hellinga. In 'Messen' zegt Stefan: 'Ik geloof niet in overproductie, welstand en collectieve luxe. Niet in maatschappelijk succes en het snobisme dat daaruit ontstaat.' Hij woont – althans na zijn 'terugkeer' – graag afgelegen, in een ietwat wanordelijke orde, taalt niet naar luxe, houdt van een pilsje en is opgehouden met roken. En ergens anders zegt Stefan: 'Ik denk dat ik mijzelf een romanticus zou kunnen noemen'.

Hellinga moet daar even over nadenken. „Dat klopt wel, denk ik. Er is een bepaalde overeenkomst. Maar Sid is toch een

heel ander iemand. Hoewel. Ik heb mijn boeken nooit herlezen, maar toen ik er laatst een opsloeg, ontdekte ik tot mijn verbazing dat Sid veel meer verleden heeft dan ik zelf wist, en dat ie ook veel meer van mijn eigen leven heeft dan ik me bewust was. Natuurlijk gebruik ik voor hem bepaalde kanten van mezelf, maar andere weer niet. Hij is bijvoorbeeld altijd bezig met kleren eh zo, dat is precies mijn tegendeel. Ik neem niet iemand als model, maar ontleen sommige van zijn eigenschappen wel aan anderen. Sid is ook echt een man van actie, terwijl ik zelf vrij huiselijk ben. Ik ben een schrijver.”

Deze rustige schrijver wordt een tikkeltje obstinaat als Sids opmerking valt, dat die 'zoals iedere Nederlander graag over de grens is'. „Natuurlijk. Nederland is zo'n vervelend land aan het worden, zo vuil, zo overbevolkt, dat de meeste Nederlanders liever ergens anders zijn. Ze hoeven maar drie dagen vrij te hebben, of ze stappen in de auto om over de grens te gaan. En als Nederlanders een beetje ouder zijn, willen ze in het buitenland wonen. Dat komt doordat dit land verkwanseld is, het is leeg, het is op.”

Hij zou waarachtig niet weten hoe hij aan de naam Sid Stefan is gekomen. „Ik wou een naam hebben die overal past, die niet aan een taal vastzat. Namen zijn moeilijk te bedenken, maar erg belangrijk. Je kan het telefoonboek opslaan om te kijken of een naam echt bestaat, want het moet wel een bekende zijn, maar hij mag weer niet te veel voorkomen. Sommige schrijvers werken met alleen voornamen, maar die zijn vaak zo beladen.” „Als we een voornaam horen, roept die meteen een bepaalde verwachting op. Daar is een Amerikaans onderzoek naar geweest. Studenten kregen foto's van heel mooie vrouwen voorgelegd. Als die Marilyn heetten, werden ze veel meer geapprecieerd dan wanneer ze Gertrud genoemd werden.”

„Namen borrelen bij mij gelukkig meestal heel snel op. Nee, Sid Stefan komt hier

**Een walvis brengt geluk, als een vallende ster.
Het is zoiets zeldzaams, dat opspuitende
water, dat enorme dier.**

helemaal niet voor. Maar het is al zo lang geleden, dat ik zelf ook niet meer begrijp hoe ik er op ben gekomen. Ik denk door de lekkere alliteratie. In 'Merg & Been' heeft iedereen een tweede naam, Jos de Spin, Coca Inez. Sid Stefan heeft dat ook een beetje, ze noemen hem vaak Stefan omdat ze denken dat dat zijn voornaam is. Zoiets dubbels maakt het alsof mensen niet helemaal vaststaan, alsof ze naar een andere identiteit kunnen veranderen."

Sid is een jaar of vijfenvijftig, iets ouder dan zijn bedenker. Dat was hij in de jaren zestig en nu dus nog. Op zulke dingen moet een schrijver scherp letten: „Somige lezers rekenen dat echt na, die wijzen je op het kleinste foutje. Je moet zorgen dat er geen enkele fout in zit. Met lokaties moet je ook heel nauwkeurig zijn, of je eigen lokatie creëren. Zoals waar Sid Stefan nu woont, in dat laatste boek, dat heb ik expres vaag gehouden. Hij woont gewoon ergens rustig buiten, daar schrijf ik dan een beetje omheen. Maar als ik een boek in Parijs zou laten spelen, zou ik dat heel feitelijk doen. 'De terugkeer van Sid Stefan' speelt in New York. Begin jaren tachtig heb ik daar een tijdje gewoond, op Lower Manhattan. Intussen is daar zoveel veranderd onder Reagan, er wonen nu allemaal yuppies, ik ken het daar niet meer zo. Dus restaurants, hotels en kroegen heb ik niet zo

precies beschreven dat ze terug te vinden zijn, alleen een paar herkenbare plekken als Central Park en zo, die zijn niet veranderd."

Trekjes

Hellinga zegt niet religieus en evenmin bijgelovig te zijn. Sid Stefan heeft wel zulke trekjes meegekregen, zij het spaarzaam. Uit 'Messen': 'Plotseling had ik een soort mystieke waarneming. Een soort visioen dat ik al enige keren eerder tijdens mijn verblijf in Wenen had gehad.' „Het is waar", geeft Hellinga toe, „dat ik ook wel eens zoiets heb. Maar of je dat nou mystiek kan noemen? Nou ja, van die momenten die buiten de gewone werkelijkheid vallen, een plotseling inzicht, stemmen, visioenen, zeg maar, een soort *second sight*. Of een vooruitblik, dat heb ik verschillende keren meegemaakt. Het zijn vreemde, onbenoembare ervaringen die je niet met andere mensen kunt delen. Voor mij zijn ze belangrijk in mijn spirituele leven. Toen ik die opmerking van Sid Stefan opschreef over zijn visioen, zal er waarschijnlijk net zoiets gebeurd zijn. Dat met die walvissen in Maine in het laatste boek heb ik zelf meegemaakt. Een walvis zien, zeggen ze daar, brengt geluk, zoiets als een vallende ster. Ik heb er een gezien, en het geeft ook echt zo'n gevoel. Het is zoiets zeldzaams, al dat opspuitende water, en dat enorme dier. Je krijgt er kippevel van."

Driekwart jaar kost het Gerben Hellinga om een boek te schrijven. „Ik werk langzaam. Ik ga niet op vaste tijden achter m'n bureau zitten, maar wel werk ik elke dag een paar uur. Liefst 's morgens, want ik ben een ochtendmens, en als het er een keer niet van komt, doe ik het 's avonds. Toen ik las dat Simenon er in twee weken een boek uitramde, wou ik weten of ik dat ook zou kunnen. Die is daarna dan wel zes maanden in de lorum en zwerft door bordelen en zo, dat heb ik dus niet gedaan. Wel heb ik toen 'De A van afbraak' in drie weken geschreven. Als test. Vond ik leuk om te doen. Daarna heb ik even met het idee gespeeld om een serie van a tot en met z te schrijven, de b van bom en zo, maar dat is er niet meer van gekomen."

Dossier

„Dat verhaal, 'De A van afbraak', over een misdadiger die andere misdadigers besteeft, is echt gebeurd. Een goed ver-

haal, ik heb het altijd raar gevonden dat het nooit is verfilmd. Ik had het dossier gekregen van het toenmalige hoofd van de veiligheidsdienst van de KLM. Hij was teleurgesteld dat de directeur van een KLM-vestiging ergens in Afrika met zijn assistent een grote diefstal had gepleegd en nooit gepakt was. Die man kon gewoon doorwerken bij de KLM, omdat ze zijn schuld niet konden bewijzen. Ik heb toen wel de naam van de maatschappij en van die directeur in het verhaal veranderd, maar nu geeft het niet meer; de man die me dat dossier gaf, is al dood en die misdadiger zal er intussen ook wel niet meer zijn."

„Zo'n dossier is leuk. Ik krijg ze wel vaker van advocaten. Nu heb ik er eentje klaar liggen over een heel vreemde zaak. Maar eerst komt de nieuwe Sid Stefan aan de beurt, daar ben ik nu mee bezig. Tegen de tijd dat ik aan dat dossier toe ben, ben ik misschien niet eens meer geïnteresseerd in die zaak. Ik zit barstensvol ideeën. Er komen altijd nieuwe gedachten en ideeën op, ook voor niet-thrillers. Een roman waarin de misdaad geen rol speelt, maar die wel avontuurlijk is. Zo ben ik op de Noordpool op expeditie geweest, op Groenland. Daar wil ik nog eens iets mee doen, maar dan dus zonder misdaad. Er gebeuren daar zoveel andere boeiende dingen. Over het milieu wil ik ook een boek schrijven, dat gaat dan weer wel meer in de richting van de misdaad."

„Ik kan eigenlijk niet zeggen wat makkelijker of prettiger werken is, aan de hand van een dossier werken of een Sid Stefan zelf bedenken. Of de invalide Jos de Spin uit 'Merg & Been' op z'n krukken. Persoonlijk heb ik dat nooit aan de hand gehad, maar je kunt jezelf toch in alles en iedereen verplaatsen? Dat is nou fantasie. Ik weet van tevoren ook niet waar een verhaal op uitdraait. Van het nieuwe boek waaraan ik nu werk, heb ik wel een vaag vermoeden wat er zich gaat afspeelen, maar daar kan heel goed iets totaal anders uit komen."

„Dat opene vind ik juist leuk, zo beleef ik er zelf ook lol aan. De manier waarop ik schrijf is bijna zoals ik droom. Je ontdekt verborgen, geheimzinnige dingen, waar je geen idee van hebt. Als je het verhaal rationeel gaat bedenken, kom je niet verder dan wat je al weet. Vanuit de buitenwereld komt er van alles op me af, een gedachte, een woord dat je hoort, iets dat je leest. Dat schrijf ik dan op. Dat beïnvloedt allemaal wat er bij mij aan de gang is. Een voorbeeld. Deze week zag ik een stukje film op de televisie waarvan ik dacht: verrek, dat moet ik onthouden! Het boek dat ik aan het schrijven ben, begint met een orkaan. In die film hadden ze ook veel last van orkanen. Naast hun huis hadden de mensen een schuilkelder. De orkaan kwam, ze kropen in hun orkanenkelder, het luik ging dicht,

en toen ze er later weer uitkwamen, was, ffft!, alles boven weggeblazen. Dat is heel belangrijk, die kelder brengt weer allerlei nieuwe elementen in het verhaal."

Over film gesproken: waarom is Sid Stefan inderdaad nog altijd niet verfilmd? „Dat zou je aan de filmproducenten moeten vragen. Een thriller is verschrikkelijk moeilijk te regisseren, veel moeilijker dan een kunstfilm. Er mag geen enkel foutje in zitten, er mogen geen dooie plekken in voorkomen, je kunt je geen slechte spelers permitteren, er moet actie en vertelling in zitten. Een thriller moet je bij de strot pakken en bovendien heb je er een goeie smaak voor nodig. Tot nog toe zijn hier geen regisseurs die dat allemaal in de vingers hebben."

Brief

En toch. Direct na de uitreiking van de Gouden Strop, de enige prijs voor Nederlandstalige misdaadliteratuur, is er een brief van een filmproducent op de mat gevallen. „Ik kan nog niet zeggen wie dat is, maar die man is zeer geïnteresseerd en het gaat om Sid Stefan. Ik ben er blij mee, maar er komt zoveel bij kijken. En ik stel artistiek zeer hoge eisen. Nou moet ik er bij zeggen dat er nog nooit iemand naar me toegekomen is die met een beurs vol geld wapperde. Mis-

schien zou ik dan helemaal geen eisen meer stellen. Ik weet niet hoe het is als je met het grote geld in aanraking komt. Tot nu toe is het altijd maar sappelen om brood op de plank te krijgen."

Behalve die brief met mogelijke gevolgen gaat er meer gebeuren: 'Merg & Been' wordt opnieuw uitgegeven, net als de omnibus met 'Dollars', 'Messen', 'Vlammen' en 'De A van afbraak'. Dat gaat wel even makkelijker dan vijftwintig jaar geleden. Hellinga noemt het stom toeval dat hij toen een uitgever vond. „Niemand deed dat toen. Amsterdam en de wereld waren nog zo anders, zo braaf. Nu is het genre veel volwassen geworden. In die tijd had je eigenlijk alleen Ferdinandusse, later Oolbekkink. Ik had geen enkel voorbeeld, geen Nederlands tenminste. Mijn vriendin, een actrice, had weer een vriendin met een man die uitgever werd. Die zei dus tegen haar man: 'Mijn vriendin heeft een vriend die misdaadromans schrijft'. Die man vond het wel wat, en vroeg of ik er nog eentje wilde schrijven. Een jaar later bracht ik hem 'Messen'."

Pisuisse

Na het derde deel in 1967, 'Vlammen', bleef het meer dan twintig jaar stil rondom Sid Stefan. Hellinga ging voor toneel en tv schrijven, maakte toneelbewerkingen, een musical, tv-spelen en documentaires, en won daar twee prijzen mee, de Mr. H. G. van der Vies- en de Edmond Hustinxprijs. Voor het toneel-

spel over het leven van de kleinkunstenaar Jean-Louis Pisuisse moest hij zich een heel jaar inwerken. „Een verrukkelijk jaar", verzucht hij, „heel prettig om te doen. Maar blijkbaar kon ik het schrijven van scenario's en proza niet combineren. Ik dacht even dat het helemaal weg was. Eind jaren zeventig kreeg ik een ontzettend sterke behoefte om 'Merg & Been' te gaan schrijven en toen was het weer helemaal terug. Daarmee is het toneel niet van de baan, al heb ik er nu geen tijd voor, tenzij ze me een flink aanbod zouden doen natuurlijk."

Hoewel de misdaad floreert en ruimschoots 'reclame' zou moeten maken, vergeleken met de jaren zestig, vindt Gerben Hellinga het Genootschap voor Nederlandstalige misdaadauteurs, de Gouden Strop en de dit jaar door de CPNB in het leven geroepen maand van de misdaad bepaald niet overbodig. Boekhandels moeten hun klanten duidelijk maken dat thrillers echt niet alleen uit het buitenland komen en op kunstpagina's van kranten zou net zoveel ruimte uitgetrokken moeten worden voor dit genre als voor andere literatuur en fi.

„Aan film bijvoorbeeld wordt ontzettend veel aandacht besteed. Als ik die grote stukken zie over onbenullige films, want dat zijn de meeste toch, denk ik wel 's: zouden filmcritici soms omgekecht worden door de grote filmkantoren? Misschien wordt de film wel beschouwd als 'volkscultuur' van oudsher, maar het zou pas eerlijk zijn als alle cultuuruitingen, ook de ontwikkeling in de popmuziek, ook de misdaadliteratuur, evenveel aandacht kregen."

Dat de thriller 'minder' zou zijn dan andere literatuur, vindt hij een lachertje. „Een goede schrijver is toch een goede schrijver? Ik heb net zo goed contacten met schrijvers van andere boeken dan thrillers, ik beweeg me in verschillende kringen. Maar misdaadauteurs lopen met een minderwaardigheidscomplex rond. Ze denken: ze kijken op ons neer. Zij tellen niet mee. Ik heb tegen collega's gezegd dat ze gewoon geld bij het Fonds voor de Letteren moeten aanvragen. Doen ze niet. Ze zeggen: dat krijgen we toch niet. Ik krijg het wel, en ik vraag het voor thrillers."

Zijn grootste wens is niet om meesterstukken voor de tv te schrijven. Hij houdt het bescheiden op 'de leuke kruimeltjes meepikken'. „Ik wil doorschrijven tot ik een ouwe man ben, want ik wil graag oud worden, maar dan wel helder blijven natuurlijk. En ik zou het ontzettend leuk vinden als ik mijn boeken op vliegvelden zou zien staan. Misschien is dat intussen wel zo, maar ik heb het nog niet gezien. Ik richt me ook als toneelschrijver op het grote publiek. Als ik dat bereik, zou dat me tevreden stemmen."

Ik zou het leuk vinden als ik mijn boeken op vliegvelden zou zien staan. Ik richt me op het grote publiek.